

НІДЕРЛАНДСЬКА ТА УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНІ РЕВОЛЮЦІЇ: ДЕЯКІ ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ

У другій половині XVI – на початку XVII ст. відбувся сплеск широких народних рухів соціального та національно-визвольного характеру: Нідерландська національно-визвольна революція (1566 – 1609); Англійська революція (1640 – 1659рр.); у Франції (1648 – 1653 рр.) мали місце Фронда (суспільний рух проти абсолютизму і громадянська війна); в Іспанії – у Каталонії – спалахнуло тривале народне повстання, так звана „війна женців” (1640 – 1652 рр.), у ході якого народ відстояв автономію Каталонії; антиіспанське повстання Мазаньєло в Неаполітанському королівстві (1647 – 1648 рр.), що охопило усю Південну Італію. Визначне місце серед цих подій займає Українська національна революція (1648 – 1676 рр.).

Як Нідерланди, так Україна мали важливе економічне значення для країн, яким вони були підпорядковані. М.С. Грушевський про Нідерланди зазначає, „ся провінція, що мала таку величезну вагу для Іспанії наслідком великих доходів, які вона давала королівському скарбові, - далеко більше, ніж все американське Ельдорадо” [2, 187 - 188].

Підкреслюючи економічне значення України для збагачення Польщі, Д.Дорошенко пише: „Безконечні лани пшениці та іншого збіжжя, гурти волів та іншої худоби, табуни коней, продукти лісового господарства: смола, поташ, ліс, звірячі шкіри й хутра, усе це йшло через Гданськ та інші балтійські порти за кордон, а натомість, як еквівалент, пліло в кишені власників українських латифунцій чужоземне золото, привозилися вироби тодішньої індустрії й предмети люксусу” [3,7].

Нідерланди XVI ст. були економічно розвинутою країною. У кінці XV ст. відбувається розлад феодальних відносин, процес первісного розподілу нагромадженого капіталу, розвиток капіталістичних відносин. У країні з’являються перші мануфактури. Великі географічні відкриття розширили тісні рамки середньовічного світу. Антверпен до середини XVI ст. перетворився у світовий центр тогівлі і кредитів. У порту Антверпена збиралося одночасно 2500 кораблів із різних країн [13, 18].

На селі феодальні відносини витіснялися і розвивалися фермерські господарства. Процес розшарування селян відбувався досить швидко. Більшість селян були особисто вільними чиншевіками – „manner” або „lcaiten”, які утворювали середні верстви селянства. Верхівка цієї категорії селян знаходилася на порозі перетворення у капіталістичних фермерів і використовувала працю обезземелених селян. У південних районах значна частина селян ще була залежною від феодалів: „poiste”, „genc de conations”, „meillentr cattel”, „kermen” та ін.

Економічні позиції дворянства були значно підірваними.

У цілому еволюція аграрних відносин у Нідерландах перебувала в процесі поступового складання аграрно-фермерських відносин.

В Україні панували фільваркові господарства, які базувалися на використанні праці кріпосних селян. На півдні України розпочався розвиток якісно нового типу господарства – за своєю суттю фермерського, яке вступало в суперечності із фільварково-панщинним господарством.

Боротьба, що розпочалася в Нідерландах у 1566 р. і в Україні 1648 р., мала

національний, релігійний і соціальний характер.

Автори монографії „Українська національна революція XVII ст.” В.А.Смолій, В.С. Степанков зазначають, що аналіз джерел переконливо свідчить, що українці, як і нідерландці під час своєї революції (1566 – 1609 рр.), прагнули знищити національно-релігійне гноблення, жити в незалежній національній державі [12, 92].

Серед причин, що викликали революційні рухи в Нідерландах, – А. Пиренна називає економічну – експлуатація Нідерландів Іспанією; політичну – прагнення Нідерландів до відновлення „бургундських вільностей”, що притіснялися політикою іспанського абсолютизму, і ряд інших. Але головним стрижнем революції вчений називає релігійне питання [9, 22].

„Це була якраз такого роду торгова община, – зазначає Джавахарлал Неру, – для якої релігійні ідеї Реформації мали велику привабливу силу” [4, 42].

Але ні Карл V, ні Філіп II не були схильні терпіти будь-які свободи, чи політичні, чи релігійні.

Можна погодитися з думкою Грановського Т.М., який стверджує, що іспанського монарха занастали два помилкових переконання: „вузький католицизм іспанський, який примушував його дивитися на протестантів із великим бажанням стерти їх із лица землі; з іншої сторони, його занастали наміри знищити всі особливості у своїх областях і привести їх до одного спільного рівня” [5, 236].

За декілька днів іконоборські рухи охопили 12 із 17 провінцій. В одній лише Фландрії було розгромлено понад 400 церков і монастирів, а всього в Нідерландах – 5500 [1, 271].

На думку Пиренна, в Нідерландах саме тоді релігійне питання стояло вище від національного [9, 154].

Складним було становище православ'я в Україні. М. Покровський зауважує, що православна церква у той час не мала в південно-західній Русі особливої шани та поваги. Керівні суспільні верстви просто не звертали не неї уваги, представляючи цю „хлопську віру холопам” [10, 132].

Аналіз документів свідчить про те, що питання релігії в боротьбі українського народу відігравало значну роль. Так, у лютому 1649 р. в одному із своїх універсалів Б.Хмельницький писав, що головною причиною зла являються не польські „урядники” із їх зловживаннями, а унія; унія повинна бути ліквідованою [10, 148].

М. Покровський зазначає, що спочатку вимоги повсталих були „становими”, козацькими; тепер вони стають національно-релігійними [10, 148].

Таким чином, причинами національно-визвольної боротьби в обох країнах було посилення протиріч у політичній, національно-релігійній та соціально-економічній сферах. Думається, що в Нідерландах у зв'язку із реформаційними рухами релігійне питання було ще більш гострим.

Варто також зазначити, що в Україні одним із важливих чинників, які сприяли активізації національно-визвольної боротьби, була слабкість королівської влади. Великі магнати, так звані „королики”, були справжніми правителями України, супроти яких король і сейм не мали ні авторитету, ні влади.

Характеризуючи соціальний склад повсталих у Нідерландах, – А.Чистозвонов пише, що соціальний склад повсталих дуже строкатий, крім селян, міського плебсу, були значні кола дворян, навіть духовенства [14, 185].

Вирішального силою національно-визвольної революції під проводом Б.Хмельницького були широкі верстви козацтва, українського селянства, а також міські низи. Літопис Самовидця свідчить, що з початком народного повстання

„усе, що живе, піднялося в козацтво” і що важко було б у будь-якому селі знайти чоловіка, який би або сам, або його син не йшли до війська [8, 57].

М.Костомаров пише: „Презрениа и насмешки ожидали людей, не участвовавших в войне” [7, 374].

Боротьба в обох країнах була тривалою і виснажливою, велися пошуки союзників.

До боротьби Нідерландів проти іспанського абсолютизму Європа поставилася в цілому прихильно, надаючи певну допомогу та підтримку. Національна революція в Україні розпочалася після закінчення Тридцятирічної війни, коли Європа була виснаженою та і бажання у сусідніх країнах бачити незалежну, сильну Україну не мала, свідченням чого були результати переговорів Б. Хмельницького. Що ж стосується позиції Москви, то досить чітко їх визначив В. Ключевський, зауваживши, що вона „протягом 6 років придивлялася із застиглою цікавістю, як справа Хмельницького, попована татарами під Зборовом і Берестечком, хилилася до упадку, як Україна пустошилася союзниками – татарами і люто-нелюдською усабицею, і нарешті, коли Україна вже знищилася до решти, її прийняли під свою високу руку” [11, 233].

Нідерландська революція перемогла лише на Півночі країни, де для цього були більш сприятливі соціально-економічні та політичні умови. Нова держава стала однією із економічно розвинутих країн Європи.

Наслідки ж революції для України виявилися трагічними: не вдалося створити незалежної держави, хоча за свободу було заплачено високу ціну. Втрати від воєнних дій, голоду, епідемій, захоплення в ясир, переселень становили близько 65-70 % усіх українців [6, 112]. Але для будівництва української держави в майбутньому національно-визвольна боротьба мала велике значення.

1. *Всемирная история: В 24 т. Возрождение и реформация в Европе.* – М.: Литература, 1977. Т.10.

2. *Грушевський М.С. Всесвітня історія в короткому огляді: У 6 ч.* – К.: Українознавство, 1996.

3. *Дорошенко Д. Нариси історії України. Том II (від половини XVII ст.)* – 1996. Мюнхен: Видавництво „Дніпрова хвиля”; К.: „Глобус”, 1991.

4. *Джавахарлал Неру. Взгляд на всемирную историю.* – Москва, 1975.

5. *Евдокимова А.А. История раннего нового времени. Эпоха Реформации. Серия „Высшее образование”.* – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004.

6. *Історія України / В.І. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін. / За ред. В.А. Смолія.* – К.: Альтернативи, 1989.

7. *Костомаров М.И. Малороссийский гетман Зиновий - Богдан Хмельницкий / Исторические произведения. Автобиография.* – К., 1971.

8. *Літопис Самовидця.* – К., 1971.

9. *Пиренн А. / Перевод Ф.А. Кочан* – М., 1937.

10. *Покровский М.Н. Русская история с древнейших времен в 4-х томах. Том II.* – Государственное социально-экономическое издание, 1933.

11. *Полонська - Василенко Н. Історія України. Том. 2. Від середини XVI століття до 1923 року.* – Київ: Либідь, 1992.

12. *Смолій В.А. Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.).* – К.: Видавничий дім „Альтернативи”, 1994.

13. *Чистозонов А.Н. Нидерландская буржуазная революция XVI в. / М.: Издательство Академии наук СССР, 1958.*

14. *Чистозонов А.Н. К вопросу о роли народных движений в Нидерландской революции / Средние века. Сборник. Выпуск III. М.: Издательство Академии наук СССР, 1951.*